

академічної та професійної спільноти, яка буде мати можливість звернутися до фахівців кафедри культурології Маріупольського державного університету за консультаційною допомогою щодо модернізації освітніх програм з музеєзнавства в інших ЗВО. 3. Очікується, що підготовлені командою кафедри культурології МДУ рекомендації для органів публічної влади сприятимуть внесенню змін до основних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність музейних установ в Україні. 4. Очікується, що розроблені під час виконання проекту типова робоча програма «Дослідження музеїв: досвід Європейського Союзу» та відповідний електронний навчальний посібник будуть використані іншими закладами вищої освіти в процесі модернізації власних модулів та у викладацькій діяльності.

Інноваційний аспект пропонованого проекту полягає в прагненні перетворити його на «Типову Робочу програму» з навчальної дисципліни «Музеєзнавство», рекомендовану для викладання в більшості закладів вищої освіти України, що в довгостроковій перспективі є одним з очікуваних результатів реалізації проекту. Поряд із силабусом / робочою програмою курсу буде розроблено електронний навчальний посібник, що в національному вимірі є унікальним кейсом, адже всі попередні дидактичні матеріали пропонували здобувачам лише основи музеєзнавства, історичне музеєзнавство, основи виставкової діяльності тощо, але не концентрувалися на ознайомленні здобувачів з останніми досягненнями теорії та практики музейної справи в Європейському Союзі.

I. Шандра

«ПРИВИЛЕЇ» В УКРАЇНІ ЯК КУЛЬТУРНО-МЕНТАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН (1945–1991 РР.)

I. Shandra

“PRIVILEGES” IN UKRAINE AS A CULTURAL AND MENTAL PHENOMENON (1945–1991)

Обґрунтована ідеологічно та оспівана в радянських гаслах «радянська рівність» була ні чим іншим, як інструментом пропагандистської боротьби з так званою «капіталістичною експлуатацією» західного світу, невдалою ширмою тоталітарної влади та обґрунтуванням більшості заходів внутрішньої політики комуністичної партії. Народне господарство без економіки, а економіка без економічних механізмів призвели до викривлених процесів у соціальній стратифікації суспільства, коли на зміну знатності походження феодальних часів, силі грошей капіталістичних часів прийшов інший фактор елітарності — приналежність до панівної політичної й управлінської когорти. Оголосивши подолання капіталістичної несправедливості (передусім фінансової), нова радянська еліта мала демонструвати байдужість до матеріальних цінностей (один костюм, піджак чи туфлі на десятки років). Проте це зовсім не означало відмову від матеріальних благ, які так і залишилися, тільки в іншій формі — привілеїв, доступ до яких був обмеженим приналежністю до правлячої партійно-бюрократичної еліти.

В радянській Україні існував значний економічний розрив між народом та так званою «народною владою». У суспільстві навіть утвердився спеціальний термін для позначення тих, кому належала влада й хто мав безперешкодний доступ до всіх благ радянського суспільства — номенклатура (вищі партійні та державні чиновники, а також посадовці, призначення яких вимагало узгодження в партійних органах).

Оспівана в численних радянських гаслах «влада з народу» оточила себе численними пільгами й привілеями.

Окрім офіційної зарплатні номенклатура отримувала додаткові грошові виплати (т. зв. гроші в конвертах), що удвічі-тричі перевищували зарплатню. Наприклад, у 1948 р. секретар ЦК КПУ мав 2000 руб. зарплатні, тоді як «тимчасове грошове забезпечення» становило 6000 руб., для міністра зарплатня — 1700, «тимчасове грошове забезпечення» — 5100 руб. Для порівняння, у 1955 р. середня заробітна плата по радянському Союзу становила 711 руб. Високі додаткові виплати мали нівелювати страх відповідальності та загрозу репресій, а також формувати лояльність до влади та старанність виконання її вказівок.

Більшість представників партійної та чиновницької номенклатури отримували «персональні пенсії», рівень яких регулювався «закритими» підзаконними актами. Якщо мінімальний розмір пенсії для колгоспників становив 12 руб. на місяць, а максимальний 102 руб., то володарі «персональних пенсій» отримували від 600 руб. на місяць до 1200 і навіть 2000 руб.

Привілейованість проявлялася не лише в отриманні достойної грошової винагороди, але й у можливостях мати дефіцитні товари й послуги за номінальною ціною, чи взагалі безкоштовно (наприклад, харчове спецпостачання («пайки»), службові їдальні, спецмагазини, лікарні, санаторії, дачі тощо).

Якщо звичайні громадяни лише уявляли комунізм як стан повного достатку, то номенклатура вже жила в ньому. «Пайкове» забезпечення було ознакою соціального статусу. Для привілейованих категорій населення був відкритий «чорний хід» магазинів і продуктових баз. Всі інші громадяни шукали знайомства, щоб отримати бажаний товар, за який додатково розплачувалися.

Радянська економічна модель була економікою товарного дефіциту з кількох причин: пріоритет військово-промислового комплексу та важкої промисловості, «ножиці цін» між товарами аграрного та промислового сектору, нижчий за об'єктивно потрібний рівень випуску товарів народного споживання, централізація та «ручне управління» з несправедливим розподілом товарів між елітою та рештою громадян. Тому для більшості радянських громадян, які постійно жили в умовах товарного дефіциту, була характерна «свідомість дефіциту» або «свідомість обмеженого блага».

Усі ці ознаки соціальної диференціації радянського суспільства мали залишатися під завесою секретності, аби й далі тримати суспільство в економічній залежності та міфічному стані всеосяжної рівності, чим підкріплювати ідеологічну боротьбу з капіталістичними країнами та ринковою економікою.

Комуністичне суспільство, усупереч ідеологічним егалітарним гаслам, мало суттєву соціальну диференціацію. Функцію соціального ліфту виконували тільки партійна чи профспілкова лінії. У такий спосіб контроль економічний по суті ставав основою контролю ідеологічного, адже гідний матеріальний рівень міг бути отриманий тільки шляхом повної підтримки влади. Радянське суспільство було дивовижним явищем, у якому доступ до товарів і послуг регулювався не стільки грошовими ресурсами, скільки складною системою привілеїв. Комуністична партія була по суті єдиною силою, яка наділяла привілеями, що було однією з ознак тоталітарної влади.

Після XX з'їзду КПРС 1956 р. прокотилася хвиля критики на адресу радянського керівництва не в останню чергу й через численні привілеї, проте вона лунала тільки на закритих партійних засіданнях та в «розмовах на кухнях». Брежневський «застій» характеризувався збільшенням соціальної диференціації між «елітою» та пересічними громадянами, толерантним ставленням до матеріальних потреб чиновників та партійних функціонерів. У роки «перебудови» 1985–1989 рр. у керівництві УРСР все одно залишилися прихильники попереднього стилю правління, за що Україна дістала промовисте визначення «заповідника застою». З огляду на громадське обурення, що проривалося на численних мітингах і зборах, партійна номенклатура мусила визнати деякі «надмірності в привілеях» й скасувати їх.

Економічні труднощі доби «перебудови», тотальний дефіцит та черги радикалізували громадськість. Про гостроту реакції людей на благополуччя номенклатури свідчить, наприклад, так звана «Ковбасна революція». Коли 6 січня 1990 р. в Чернігові облвиконкомівська «Волга» потрапила в дорожньо-транспортну пригоду й очевидці аварії виявили в її багажнику, що раптово відкрився, делікатесні товари та алкогольні напої, ця подія спричинила кількадевні мітинги в місті та відставку бюро обкому. Розлючені містяни навіть прийшли до помешкання першого секретаря обкому Л. Палажченка й вимагали показати вміст холодильника.

Отже, політика гласності та громадський тиск підштовхнули номенклатуру до звуження обсягу своїх пільг і привілеїв, відмови від деяких з них (спецготелі, магазини, майстерні, і навіть, літаки, покоївки і кухарі для перших керівників КПУ).

Свою незалежність Україна зустріла маючи на чолі класичну радянську еліту з її менталітетом використання посади як привілея, тобто невичерпного ресурсу матеріального збагачення. З цим і було пов'язано зволікання з проведенням ринкових реформ, використання коштів державного бюджету з метою власного збагачення, захмарний рівень корупції та як результат — глибока економічна криза перших років незалежності України.

L. Babayeva

THE CHANGED PROFILE OF MUSEUM VISITORS IN CONTEMPORARY AZERBAIJAN

Л. Бабаева

ЗМІНЕНИЙ ПРОФІЛЬ ВІДВІДУВАЧІВ МУЗЕЇВ У СУЧАСНОМУ АЗЕРБАЙДЖАНІ

Museums are vital institutions for the preservation of cultural heritage and its transmission to future generations. They are not only places where historical artifacts are exhibited, but also cultural centers that fulfill educational and moral functions. In the modern era, the role of museums has expanded significantly, and their influence on public life has increased. Today, the success of a museum largely depends on the relationship it builds with its audience.

In Azerbaijan, the museum audience is generally divided into three main groups: youth (schoolchildren and students), local residents, and foreign tourists. Research shows that museum visits are mostly organized through educational institutions and take place in a structured manner. This indicates that young people's individual interest in museums is relatively low. Furthermore, the habit of visiting museums among the local population is not well established. This highlights the need for new and innovative approaches to make